

ШЕТ ТІЛІ МҰҒАЛІМІН ДАЙЫНДАУДАҒЫ ҚАЗІРГІ ТЕНДЕНЦИЯЛАР

Көшкінбаева Альбина Оразбайқызы

koshkinbaevaalbina04@gmail.com

7M01703 - Шетел тілдері және мәдениетаралық байланыс мамандығының
магистранты

Х.Досмұхамедов атындағы Атырау университеті, Атырау қ, Қазақстан Республикасы
Ғылыми жетекшісі, ф.ғ.к., қауымдастырылған профессор—А.Х.Хайржанова

Зерттеудің қойылған міндеттеріне сәйкес осы тарауда Қазақстан Республикасының білім берудегі заманауи тенденцияларға талдау жасалып, тұжырымдаманың мәні негізделген мұғалімнің кәсіби портфолиосы, оны құрудың әдістемелік принциптері мен дидактикалық қызметтері ашылады, көпмәдениетті контексте кәсіби бағдарланған білім мен дағдыларды қалыптастыруға деңгейлік көзқарасты көрсететін жаңадан бастаған шет тілі мұғалімінің кәсіби портфолиосының мақсаттары мен міндеттері, құрылымы мен мазмұны айқындалады. [1,75-б]

Білім беру жүйесі қоғамның әлеуметтік-экономикалық және мәдени дамуының негізгі міндеттерін жүзеге асыруға ықпал етуге арналған, өйткені бұл адамды қоғамның әртүрлі салаларында белсенді жұмыс істеуге дайындайтын білім беру мекемелері. Қазақстан Республикасының әлемдік жоғары кәсіптік білім беру жүйесіне интеграциялануы, сонымен бірге мектептердің жетістіктері мен дәстүрлерін сақтай және дамыта отырып, заңмен бекітілген білім беру саласындағы мемлекеттік саясаттың принциптерінің бірі болып табылады [2,96-б].

Жинақталған оң тәжірибені сақтай отырып, білім беру мекемесінің қоғамның сұраныстарына икемді түрде жауап беру қабілетінің маңызы өте зор. Көптеген бизнесмендер, жұмыс берушілер, мектеп әкімшілері «Мектептен не қалайсың?» деген сұраққа жауап бергенде, әдетте, «Бізге өз бетінше білім алуды білетін адамдар керек» деген жауап берді. [3,101-б]. Америкалық педагог Ф.С.Шлехти өз ойларында мұғалімнің қалай оқыту керектігін білсе, мақсатқа жетуге қабілетті болатынын атап өтеді. Егер ол оқушыны кітаппен жұмыс істеуге үйрете алса, мұғалімнен білім алуға, қажетті ақпаратты іздеп табуға, сол ақпаратты әртүрлі дереккөздерден алып, проблемаларды шешуге пайдалана алса, онда кәсіби деңгейін арттыру, қайта даярлау, қажет болған жағдайда кез келген қосымша білім алу оған жеңіл болады. Ал бұл дәл өмір үшін қажет нәрсе. Қазіргі ақпараттық қоғам үшін оқуды, жазуды, санауды және әртүрлі пәндер бойынша алуан түрлі білімдердің жиынтығын меңгеруді үйрену жеткіліксіз екені анық. [4,86-б]

Әлемнің жетекші экономистерінің бірі Лестер Таувтың «білім ұзақ мерзімді тұрақты бәсекелестік артықшылықтың бірден-бір қайнар көзіне айналады, өйткені қалғанының бәрі бәсекелестік деңгейінен шығады, бірақ білімді жеке тұлғалардың біліктілігі арқылы ғана пайдалануға болады» деген пікірін келтірген орынды сияқты.

Қазіргі және болашақ жұмыс беруші келесі қызметкерге қызығушылық танытады:

- өз бетінше ойлана алады және әртүрлі мәселелерді шеше алады (яғни, алған білімдерін шешу үшін қолдана алады);
- сыни және шығармашылық ойлауға ие;
- гуманитарлық білімді терең түсінуге негізделген бай сөздік қорын меңгерген.

Ф.С.Шлехти, мектеп бағдарламасының базалық курсы ойдағыдай меңгерген, алған білімдерін таныс жағдайда қолдана білуге, диплом алуға үйренетін, бірақ ақпаратпен өз бетінше жұмыс істей алмайтын және білім ала алмайтын оқушылар ХХІ ғасырдағы ақпараттық қоғамда жетістікке жете алмайды.

Осылайша, үшінші мыңжылдықта, постиндустриалды қоғамда өмір сүріп, еңбек ететін заманауи мектеп пен университеттің түлегі белгілі бір жеке қасиеттерге ие болуы керек, атап айтқанда:

- өзгермелі өмірлік жағдайларға икемді бейімделу, қажетті білімді өз бетінше меңгеру, оны өмір бойы өз орнын таба алу үшін әртүрлі мәселелерді шешу үшін тәжірибеде шебер қолдану;

- өз бетінше сыни тұрғыдан ойлау, нақты әлемде туындайтын қиындықтарды көре білу және заманауи технологияларды пайдалана отырып, оларды ұтымды еңсеру жолдарын іздеу, алған білімдерін қоршаған болмыста қай жерде және қалай қолдануға болатынын анық білу, жаңа идеяларды тудыруға, шығармашылықпен ойлауға қабілетті болу;

- ақпаратпен сауатты жұмыс істеу: белгілі бір тапсырманы зерттеуге қажетті фактілерді жинай білу, оларды талдау, есептерді шешу гипотезаларын алға жылжыту, ұқсас немесе балама қарастыру нұсқаларымен салыстыру, статистикалық заңдылықтарды белгілеу, дәлелді қорытындыларды тұжырымдау және олардың негізінде анықтау және шешу;

- коммуникативті болу, әртүрлі әлеуметтік топтарда қарым-қатынаста болу, жанжалды жағдайлардың алдын алу немесе олардан дұрыс шығу арқылы әртүрлі салаларда бірлесіп жұмыс істей білу;

- өзіндік адамгершілікті, парасаттылықты, мәдени деңгейді дамыту үшін өз бетінше еңбек ету.

Сондықтан болашақ мұғалімнің жеке басын қалыптастыру өте маңызды, өйткені ол өз тәрбиеленушілерінің жеке басының қалыптасуына жауапты.

Сонымен қатар, педагогикалық білім беру тәжірибесінде, И.И. Зарецкая атап өткендей, мұғалімнің кәсіби мәдениетінің тұлғалық құрамдас бөлігінің дамуы мен болашақ мұғалімді даярлаудың нақты жағдайы арасындағы қайшылық айқын көрінеді[5,116-б].

Ш.Есенов атындағы Каспий мемлекеттік технологиялар және инжиниринг университетінің профессоры Е.Х.Исаев педагогикалық білім берудің дәстүрлі жүйесін пән мамандарын ғылыми білім негіздерінің аудармашысы ретінде даярлауға бағытталған жүйе ретінде сипаттайды. Бұл жағдайдың басты себебі - оқу процесінің таңдалған мамандық бойынша дайындыққа бағытталуы: математика, биология, әдебиет, шет тілдері мұғалімдері және т.б. - пәндік мамандандыру нақты педагогикалық өзара әрекеттесуге дайындықты жасырады, бұл ғылым негіздері туралы ақпарат берумен шектелмейді.

Болашақ маман жалпы педагогикалық пәндерді оқып, педагогикалық тәжірибеден өтіп жатқанына қарамастан, оқытудың қазіргі жағдайы оқушылардың жан-жақты іс-әрекетін ұйымдастыру тәсілдерін нақты меңгерумен, мұғалімнің принципті маңызды дағдыларын жаттықтырумен толықтырылуы керек: диагностикалық, жобалық, интроспекция, өз іс-әрекетінің рефлексиясы және т.б., мұғалімнің кәсіби портфолиосында жан-жақты көрініс табуы мүмкін.

Сонымен бірге ғылыми-педагогикалық әдебиеттерді және педагогикалық тәжірибені ұйымдастыру тәжірибесін талдау оның ең алдымен болашақ мұғалімнің пәндік тәжірибесінің танымдық және операциялық құрамдас бөліктерін дамытуға, оның дидактикалық-әдістемелік білімін, іскерлігін қалыптастыруға бағытталғанын айғақтайды. Бұл, әрине, пән мұғалімінің кәсіби дайындығы үшін маңызды. Бірақ мұндай көзқарас, Д.А. Митинаның пікірі бойынша білім беру саласындағы маманның кәсіби және тұлғалық дамуының заманауи міндеттеріне жауап бермейді, өйткені кәсіпте «бейімделгіш мінез-құлық» моделі қалыптасуда [6,215-б]

Қоғамның әлеуметтік өміріндегі және білім берудегі өзгерістер педагогтың функцияларында өзгерістерге әкелді, ол білім мен тәжірибені жеткізуші рөлінен дамытушы, тәрбиелеуші орта құрушыға айналды, бұл орта оқушылардың өзекті және әлеуетті мүмкіндіктерін барынша ашуға ықпал етеді. Педагогикалық жоғары оқу орнының студенті — болашақ мұғалім — бір жағынан, оқушы болса, екінші жағынан, оқып жүріп,

өзін-өзі дамыту мен өзін-өзі талдау мақсаттары мен міндеттерін жобалау және жүзеге асыру тәжірибесін алады, бұл оның жеке және кәсіби құрамдас бөліктерін дамытуды қамтамасыз етеді.

Егер білім беру үдерісінің мақсаты жеке тұлғаны дамыту болса, онда білімді тарату процесі білім беру үдерісінің мақсаты ретінде емес, білім алушылардың даму құралдарының бірі ретінде қабылданады. Оқу іс-әрекеті шын мәнінде тұлғаны дамытудың құралына айналуы үшін оны ұйымдастырудың басқа тәсілдері, басқа тәсілдері мен әдістері қажет, бұл өз кезегінде мұғалімнің жеке басына жаңа талаптар қояды.

Мұғалімнің ұстанымын қайта құрудың әдіснамалық негізі гуманистік білім беру идеялары болып табылады. Тұлғаға бағытталған білім беруге көшу мұғалімнің кәсіби мәдениетінің тұлғалық құрамдас бөлігінсіз мүмкін емес. Е.В.Бондаревская іс-әрекеттегі шығармашылықтың көрінісіне, өзіндік педагогикалық іс-әрекетін негіздей білуге, авторлық білім беру жобасын әзірлеуге ерекше мән береді. Сондай-ақ, ол кәсіби мінез-құлық мәдениетінің іс-әрекет құндылықтарынан, рефлексия қабілеттерінен, мұғалімнің өзіндік іс-әрекетін өзін-өзі реттеуінен көрінетін интегративті сипаттамаларын бөліп көрсетеді[7, 46-б].

Әдістемелік ізденіс, анықтамасы бойынша Е.В.Бондаревская, «мұғалімнің оқу материалының немесе педагогикалық құбылыстың мағынасы, негізі, идеясын анықтау қызметі, ол жеке тұлға үшін өзін-өзі дамытуға, сондай-ақ оқушылардың санасының тұлғалық құрылымдарын қалыптастыруға мәнді болып табылады». Жеке тұлғаның өсуі екі даму желісінің қиылысуынан туындайды, олар оқушының жеке мүмкіндіктері мен құзыреттілігі және оның белсенділігімен байланысты. Жеке тұлғаның өсу заңдылықтарын түсіну нақты педагогикалық тапсырманың түсінуіне алып келеді: мүмкіндіктер мен белсенділіктің олардың көрінісінде үйлесімін қамтамасыз ету.

Эмоциялық тұрақтылық, мақұлдау, танылу, бастамашылық пен дербестікті қолдау, «жақын даму аймағын» ескеру (Л.С. Выготский) — бұл оқуға ықпал ететін факторлар. Керісінше, өзіне деген сенімсіздік тудыратын қорқыныш, толық емес сезіну кешені, әділетсіздік сезімі, құрдастар тарапынан қабылдамау, кінә немесе ұят сезімі дамудың тежегішіне айналуы мүмкін.

Е.И. Соловцованың көзқарасы бойынша қазіргі мұғалімнің маңызды қасиеттері шығармашылық қабілеттер, олардың динамикасының дәрежесі болып табылады. Шын мәнінде, қазіргі заманғы білім беру үшін, ол қандай типке жататынына қарамастан - мектеп, университет немесе жоғары оқу орнынан кейінгі білім беру инновация сияқты параметрмен сипатталады. Инновациялық технологиялар мен инновациялық режимді әр түрлі типтегі және профильдегі білім беру ұйымдарына енгізу кезінде мұғалімнің шығармашылық қабілеттері өте қажет[8,103-б].

Мұғалімнің өзін-өзі өзгерту қабілетінен және оның дизайнерлік қабілетінен тыс жүзеге асырылуы және дамуы мүмкін емес дәстүрлілікті жеңу қабілеті сияқты шығармашылық қабілеттің көрінісіне ерекше назар аударылады.

Көбінесе гуманистік деп аталатын заманауи білім беру парадигмасы контекстінде маңыздылығы кем емес, рефлексиялық ойлау қабілеті, мұғалімнің тұлға ретінде өзін-өзі көрсету қабілеті және оның кәсіби қызметі аясында бірлескен рефлексиялық процестерді ұйымдастыра білуі. Педагог маман өзінің бұрынғы кәсіби тәжірибесін қайта қарауды, өзінің концептуалды аппаратын қазіргі заманғы педагогикаға адекватты ете отырып, оны түзетуді үйренуі керек. Рефлексиялық ойлау - бұл қазіргі заманғы мұғалімнің өзгермейтін кәсіби және жеке қасиеті, ол интеллектуалдық іс-әрекет тәсілдерінің бірі ретінде өте маңызды және маңызды дағдылармен сипатталатын сыни тұрғыдан ойлаумен тікелей байланысты.

Мамандардың, педагогтардың кәсіби даму процесі - бұл оның қатысушыларына деген ізгілікті қарым-қатынасқа негізделген және басқаруға емес, тұлғаның дамуы мен өзін-өзі дамытуына қажетті оңтайлы ұйымдастырушылық-педагогикалық жағдайларды жасауға негізделген үздіксіз, басқарылатын процесс.

Қазіргі уақытта үздіксіз педагогикалық білім беру жүйесін жаңарту қажеттілігі туындады. Мектептегі және университеттегі білім берудің жаңа тұжырымдамалары әзірленуде, мамандарды қалыптастырудың жаңа модельдері пайда болуда, оның ішінде мұғалімдерді даярлау және қайта даярлау саласында. Е.Х.Соловова, білім берудің мақсаты бұл жай ғана білім мен білік емес, жеке тұлғаның белгілі бір қасиеттері, қазіргі жас мамандарды қоғамдағы кейінгі өмірге «қаруландыруы» керек негізгі құзыреттіліктерді қалыптастыру[9,56-6].

Еуропа Кеңесі «Өмір бойы білім беру тұжырымдамасында» көрініс тапқан шет тілі мұғалімін даярлаудың бес негізгі құзыреттілігін анықтайды:

- жауапкершілікті өз мойнына алу, ортақ шешім қабылдауға қатысу, демократиялық институттардың жұмыс істеуі мен дамуына қатысу қабілетіне байланысты саяси және әлеуметтік құзыреттер;

- ксенофобияның пайда болуына, төзбеушілік климатының таралуына жол бермеуге және айырмашылықтарды түсінуге, сондай-ақ басқа мәдениеттердің, тілдердің және діндердің адамдарымен өмір сүруге дайын болуға ықпал ететін көпмәдениетті қоғамдағы өмірге қатысты құзыреттер;

- оқу мен қоғамдық өмірде маңызды ауызша және жазбаша қарым-қатынас дағдыларын меңгеру — бұл дағдылар қоғамнан оқшаулану қаупін тудырады. Бұл топқа бірнеше тіл меңгеру де жатады;

- ақпараттық қоғамның пайда болуымен байланысты құзыреттер. Жаңа технологияларды меңгеру, олардың күші мен әлсіздігін түсіну, таратылатын ақпарат пен жарнамаға сыни көзқараспен қарау қабілеті.

- кәсіби тұрғыда ғана емес, жеке және қоғамдық өмірде де өмір бойы білім алу қабілеті мен ынтасын жүзеге асыратын құзыреттер.

Г.И.Воронина мен Л.А.Романенко әзірлеген шет тілі мұғалімінің біліктілігін арттыру және білім беру қызметкерлерін кәсіптік қайта даярлауды жүзеге асыратын білім беру ұйымдарында интеграцияланған кәсібилендіру бағдарламасының тұжырымдамасы білім беру ұйымдарының шет тілі кафедраларының (кабинеттерінің) оқытушылары мен әдіскерлерінің педагогикалық іс-әрекетінің ұйымдастырушылық негізі болып табылады. Білім беру қызметкерлерінің біліктілігін арттыру және кәсіптік қайта даярлау жүйесі, әртүрлі типтегі мектептерде педагогикалық қызметті жаңадан бастаған мұғалімдердің де, педагогикалық институттар мен университеттердің шет тілі мұғалімдерінің де жан-жақты тілдік, әдістемелік және мәдениетаралық кәсібилендіру саласында көрсетілетін қызметтердің сапасын қамтамасыз етуге бағытталған [10,94-6].

Бағдарлама-тұжырымдаманы құру мемлекеттің халықаралық және ішкі ұлттық білім беру саясатындағы оң тенденциялармен шартталған, олар Болон процесіне қатысушы елдердің шешімдерін жүзеге асыру жөніндегі іс-шараларда, көрініс табады.

Шет тілі мұғалімінің шет тіліндегі коммуникативтік құзыреттілігі мен кәсіби-әдістемелік біліктілігін үздіксіз жетілдіруді келесі міндеттерді шешу арқылы жүзеге асыру ұсынылады:

- Шет тілі мұғалімдерінің интерактивті тілдік, әдістемелік және мәдениетаралық кәсібилендірудің модульдік бағдарламаларын әзірлеу және ілгерілету, келесі принциптерге негізделген: нақты мақсатты бағдарлау білім беру үдерісінің мазмұнын құруға рефлексивті-әрекеттік көзқарас (проблемалық семинарлар, практикалық сабақтар, жобалық іс-шаралар, мәдениетаралық тренингтер, рөлдік және іскерлік ойындар),

- Тілдер мен мәдениеттерді меңгерудің еуропалық тәжірибесінің жетістіктерін ескере отырып, мұғалімдерді оқытудың заманауи әдістеріне үйрету;

- Шетелдік білім беру органдарымен, жоғары оқу орындарымен және мектептермен жалпыеуропалық интеграцияның перспективаларын құра отырып, осы білімді балаларға, жасөспірімдерге және жастарға беру мақсатында шет тілі, тарихы мен мәдениеті бойынша білімдерін қолдау және тереңдету мақсатында оқытушылар арасындағы алмасу және

шығармашылық ынтымақтастық мәселелері бойынша іскерлік байланыстар орнатуға ықпал ету;

– Оқытушылар мен студенттермен алмасу бойынша бірлескен жобаларды бастау және жүзеге асыру;

– Дарынды, кәсіби дарынды, шығармашыл мұғалімдерді анықтау, ынталандыру және конкурстарға, кәсіптік қайта даярлау курстарына қатысуға тарту;

– Тіл және мәдениет саясаты саласындағы халықаралық келісімдер мен үкімет қаулыларын жүзеге асыру үшін ғалымдардың, педагог-әдіскерлердің, шет тілі, азаматтық, экономика және құқық мұғалімдерінің шығармашылық күштерін біріктіру мақсатында ғылыми-практикалық конференциялар ұйымдастыру.

Бағдарлама-тұжырымдама Қазақстан Республикасының Ұлттық білім беру доктринасының, «Білім туралы» Қазақстан Республикасының Заңының, «Жоғары және жоғары оқу орнынан кейінгі кәсіптік білім туралы» ҚР заңның, Мемлекеттік тілдің саяси мақсаттарына сәйкес 2010 жылға дейінгі кезеңге арналған ҚР білім беруді жаңғырту тұжырымдамасының ережелерін және Еуропа Кеңесінің тіл саясатын ескере отырып әзірленген. Ол келесі құжаттарда көрсетілген:

– Шет тілін меңгерудің жалпыеуропалық құзыреттері: зерделеу, оқыту, бағалау;

– Еуропалық тілдер портфолиосы (оның ішінде қазақстандық модель) қазіргі заманғы тілдер саласындағы мамандардың қарым-қатынасы кезінде туындайтын кедергілерді еңсеруге бағытталған, білім беру жүйелеріндегі айырмашылықтардан туындаған, оқу бағдарламаларын, емтихан материалдарын, оқулықтар мен оқу құралдарын әзірлеуге негіз болатын және тілдің мәдени контекстін анықтайтын, сондай-ақ тұлғааралық қарым-қатынас пен өзара түсіністік үшін тілді меңгеру деңгейлері;

Білім беру мазмұнын жаңартудың жалпыеуропалық тенденциялары, 2020-2030 жылдарға арналған Қазақстандағы үздіксіз педагогикалық білім беру жүйесін дамыту бағдарламасы сияқты отандық бағдарламалар біздің алдымызға мұғалімнің кәсіби білім беру тұжырымдамасын өмір бойы дамыту міндеттерін қояды. Бұл тұжырымдаманың негізінде оны одан әрі дамытуға қойылатын талаптарды анықтайтын жалпы ережелер жатыр. Осыған байланысты жоғары кәсіптік білім берудің жаңа жүйесінің жұмыс істеуі үшін ғылыми-әдістемелік қамтамасыз етуді, оның ішінде түлектердің дайындық деңгейіне қойылатын талаптарды қалыптастыру әдістемесін әзірлеу қарастырылған. Бұл жағдайда негізгілерін атауға болады: икемділік, әртүрлілік, уақыт пен кеңістікте қолжетімділік, кәсіби қызметтегі өзгерістерге бейімделу, өзін және қоршаған ортаны түсіну қабілетін қалыптастыру, үздіксіз өзін-өзі тәрбиелеуге және практикалық іс-әрекетке дайындық.

Жоғарыда айтылғандарды қорытындылай келе, келесі қорытындыларды жасауға болады:

– Қазақстан Республикасының жоғары кәсіптік білімін әлемдік жүйеге интеграциялау, сонымен бірге қазақстандық жоғары оқу орындарының жетістіктері мен дәстүрлерін сақтау және дамыту қазіргі заманғы постиндустриалды қоғамның талаптарына жауап беретін болашақ маман-оқытушыны даярлауды анықтады.

– Ғылыми зерттеулерді талдау қоғамның әлеуметтік өміріндегі және білім берудегі өзгерістер білім мен тәжірибенің аудармашысынан білім алушылардың өзекті және әлеуетті мүмкіндіктерін барынша ашуға ықпал ететін дамытушылық, тәрбиелік ортаның ұйымдастырушысына айналатын педагог функциясының өзгеруіне әкелді деп айтуға мүмкіндік береді.

– Үздіксіз педагогикалық білім беру саласындағы өзгерістердің негізгі мазмұны оқытудың ұтымды әдістемелерін жасау және іс жүзінде қолдану, жаңадан бастаған мұғалімнің кәсіби қалыптасуы болып табылады.

Қолданылған әдебиеттер тізімі:

1 Тлебалдина Н. Қ. Бағалаудың өлшемдік технологиялары. — Алматы, 2015. – Б. 73

- 2 Шоқанбекова Д. М. Шет тілі пәнінің мұғалімі портфолиосы//Ustaz.kz.–2021.– Қараша.– Алматы, 201. – Б. 96
- 3 Даулетбекқызы Ж. Қазақ тілі және қазақ әдебиеті пәні мұғалімдеріне арналған портфолио үлгісі — Алматы, 2018. – Б. 101
- 4 Бейсенбекова Г. Т. Шет тілін үйретуде тілдік портфельді қолданудың ерекшеліктері// Материалы международной научно-практической конференции. – М.: РусНаука, 2011.– №12 — Б. 86
- 5 Зарецкая И.И. Мұғалімнің кәсіби мәдениеті. - М., 2005. - 116 б
- 6 Митина Л.М. Мұғалім тұлға және кәсіби маман ретінде. - М.: Дело, 1994. - 215 б
- 7 Бондаревская Е.В. Тұлғаға бағытталған білім берудің ғылыми-теориялық негіздері // Тұлғаға бағытталған білім беру процесі: мәні, мазмұны, технологиялары. - Дондағы Ростов, 1995. - Б. 5-22
- 8 Соловцова Е.И., Анурова М.К. Алғашқы испандық бакалавриат // Шетел тілі.мектепте. - 2004. - №3. - 98-103 б
- 9 Соловова Е.Х. Білім беру саласындағы жаһандық реформаларды дамытудың жаңа тенденциялары және мұғалімдерді педагогикалық қызметтің жаңа міндеттеріне даярлау. / «Мектептегі және университеттегі шет тілін оқытудың мазмұны» жинағы. - М.:МИОО, 2003. - Б. 55-60
- 10 Воронина Г.И. Жалпы білім беретін оқу орындарының бағдарламалары. Шет тілі 10-11 сыныптар. - М. : Ағарту, 2005. - 94 б